

Doc. dr. sc. Elma Begagić

Univerzitet u Zenici, Islamski pedagoški fakultet

PRIKAZ REŽIMA PRELAZA U ODRASLU DOB

Sažetak

Globalne društvene promjene koje su zahvatile zemlje Evropske unije dovele su u posljednjim decenijama 20. stoljeća do izraženih potreba proučavanja fenomena kao što su biografija, životni tok i režimi prelaza. Diferencirane društvene strukture, institucionalni okviri, kulturalne vrijednosti i politička djelovanja pružaju različite mehanizme regulacije prelaza u odraslu dob. U aktuelnoj literaturi (Pohl/Walther, 2006) u tom kontekstu govori se o režimima, a pod ovim pojmom se podrazumijevaju takve konstalacije, uključujući obrazovanje, tržište rada, sistem socijalnog osiguranja, pri čemu se problem prelaza ispoljava kao individualno ili strukturalno obespravljanje. Cilj rada jeste da predstavi različite režime prelaza u odraslu dob, s obzirom na to da njihova komparacija pruža uvid u strukturalnu pozadinu životnog toka.

Ključne riječi: biografija, životni tok, individualizacija, mladi-odrasli, tranzicija

Uvod

Procesi modernizacije društva u velikoj su mjeri ostavili trag i na konstalaciju tzv. „normalne“ biografije i „normalnog“ životnog toka, kakvog ga je opisao Kohli (1985). Standardizirani životni tok, koji se oslanja na „normalnu“ biografiju podložan je različitim utjecajima: ekspanzija u obrazovanju, izmijenjena slika žene u društvu, odlaganje braka i rađanja, nesigurno i fleksibilno tržište rada, nestabilan sistem penzionog osiguranja itd., doveli su do pojave nepregledljivosti između pojedinih životnih faza. Individue su prinuđene da razvijaju vlastite strategije savladavanja i djelovanja u (među)prelazima tako da se sve veći značaj pridaje individualiziranim životnim stilovima u kojima pojedinci¹ bivaju istovremeno i akteri društvenih promjena (Walther i saradnici, 2011). Analitički pogled na prelaze predstavlja jedan od

¹ Misli se prvenstveno na kategoriju mladih-odraslih.

najznačajnijih pristupa orijentisanih na rekonstrukciju socijalnih biografija (Stauber i saradnici, 2007). Biografska perspektiva se usko veže za institucionalne strukture životnog toka: biografija pojedinca se posmatra u korelaciji s preduslovima koje postavlja društvo u vidu formalnih i neformalnih normi, prava, podrške, resursa i obaveza.

Pojam životnog toka i biografije

Iako se termini biografija i životni tok često sinonimno koriste, potrebno ih je razlikovati. Životni tok čine objektivni podaci koje je moguće predstaviti hronološki. To su karakteristični kulturno specifični događaji, stadiji ili faze s kojima se čovjek susreće od svog rođenja do smrti. Koncept životnog toka podrazumijeva „*intitucionaliziran, dakle društveno utvrđen redoslijed i razvoj socijalnih pripadnosti, pozicija, prava i obaveza*“² čovjeka u društvu (Schefold 1992, prema Böhnisch, 2008: 38). On rezultira iz interdependentnih odluka koje čovjek donosi u toku svog života, dok biografija nastaje iz refleksije o donesenim odlukama i provedenim djelovanjima (vidi Meulemann, 1999: 305). Biografiju možemo shvatiti kao rezultat doživotnog bidirekcionalnog procesa socijalizacije prilikom kojeg stečena iskustva svjesno ili nesvjesno utječu na naša djelovanja tj. postupke koje činimo. Ona predstavlja ljudski život „*u jednom posebnom, ličnom obliku; ona obuhvata značenja motiva i uzroka pojedinih odluka i procjenu životnog toka u dijelovima ili područjima ili u cjelini (prema Hafo 1988, Nassehi 1994)*“ (Meulemann, 1999: 306).³ Koncept biografije naglašava internu perspektivu subjekta putem koje se reflektiraju strukturalni uslovi, društveni konteksti i aktuelni diskursi. Iako predstavlja jedan lični konstrukt, usko je vezana za društvena zbivanja koja je u određenoj mjeri tvore. Dausien (1999: 238) smatra da je biografija „*(...) jedan produkt društvenih procesa konstrukcije, jedno činjenično stanje modernih društava, koje se u različitim kulturalnim i društvenim kontekstima historijski diferencira*“. Ona, dakle, nije unaprijed data i linearna, ona se konstruira u toku života.

Institucionalizacija životnog toka i biografije

I životni tok i biografija upućuju na *životnu dob čovjeka*, uključuju, dakle, dimenziju vremena. Životni tok predstavlja jedan regulacijski me-

² Prema vlastitom prevodu.

³ Prema vlastitom prevodu.

hanizam koji u skladu s vremenskom dimenzijom pruža „sigurnosni“ okvir unutar kojeg se individue kreću i ostvaruju svoja subjektivna očekivanja. Kohli (1985) u tom kontekstu govori o institucionalizaciji životnih tokova kao produktu modernih društava i ukazuje na trihotomiju životnog toka koja uključuje djetinjstvo/mladost, odraslu dob i starost. Svaka od ovih životnih faza uključuje različite sadržaje i veže se za institucije koje pružaju jedan strukturalni okvir (vidi tabelu 1).

Tabela 1: Trihotomija životnog toka prema Kohli (1985 u Dommermuth 2008: 23)

Životna faza	Sadržaj	Glavna institucija
Djetinjstvo/Mladost	Pripremna faza	Škola i strukovna izobrazba
Odrasla dob	Aktivna faza	Posao
Starost	Faza mirovanja	Mirovina

Prvu životnu fazu prema Kohli (1985) čini djetinjstvo i mladost u kojem glavnu instituciju čini obrazovni sistem. Utemeljenje javnog obrazovanja čini osnov za institucionaliziranu diferencijaciju životnog toka. Istovremeno, obrazovni sistem predstavlja „*mehanizam određivanja nejednakih životnih šansi*“ jer selektira osobe u skladu s njihovim obrazovnim statusom (Stauber i Walther, 2007: 21). Njegov osnovni zadatak jeste priprema pojedinca za tržište rada koje prema navedenoj klasifikaciji predstavlja dominantnu poziciju u životnom toku i osnov individualizacije⁴. Treću fazu čini tzv. faza mirovanja, period kada su individue oslonjene na ostvarene (materijalne) resurse stečene tokom života i sistem državnog (penzionog) osiguranja.

Institucionalizacija životnog toka prema Kohli (1994: 220) obuhvata tri centralna aspekta koji se odnose na: (1) kontinuitet u smislu jedne pouzdane, kao i materijalno osigurane životne faze, (2) sekvencioniranje u smislu jednog uređenog (i hronološki utvrđenog) suštinskog životnog toka i (3) biografizaciju u smislu jednog koda ličnog razvoja i emergencije. Podjela životnog toka u životne faze predstavlja jedan vid „redukcije nesigurnosti i neizvjesnosti“ kako za društvo, tako i za pojedinca (Walther i Stauber, 2007: 20). Hronologizacija života omogućava planiranje, nudi jedan vremenski i institucionalizirani okvir koji s jedne strane čovjeku puža orijentaciju, dok s druge strane njegove mogućnosti djelovanja ograničava (vidi Kohli, 1985). Različite

⁴ Individualizacija prema Kohli (1994: 220) ne predstavlja raspad socijalnih struktura, već se odnosi na njihovu transformaciju.

društvene promjene (globalna finansijska kriza, ratovi, klimatske promjene, ekspanzija u obrazovanju, itd.) dovele su do pojave destandardizacije životnog toka, što se prvenstveno očituje pogledom na pojedine životne faze koje je konstruirao Kohli (1985). Sackmann (2007: 22) smatra da je teza koju je predstavio Kohli (1985) prema kojoj je životni tok institucionaliziran, jedan izraženi „muški konstrukt“ jer rađanje djece prema navedenoj klasifikaciji i briga o njima, koju prvenstveno u prvim godinama života preuzima majka, ne uklapa se u šemu institucionalnih okvira. Štaviše, dolazi do prekida kontinuiteta obrazovanja i rada.

Individualizacija, biografizacija i destandardizacija životnog toka

Već krajem 20. stoljeća Ulrich Beck (1986) opisuje tzv. fenomen „rizičnog društva“ i pojavu procesa individualizacije koja nastaje usljed promjena koje je sa sobom donijela postindustrijska moderna. *Individualizacija znači (...): Biografija ljudi se oslobađa tradicionalnih predodžbi i sigurnosti (...); postavlja se kao zadatak u djelovanju svakog pojedinca i ovisna je o odluci. Udjeli životnih mogućnosti koji su načelno zatvoreni za odluku smanjuju se, a udjeli biografije koja je otvorena za odlučivanje, te samu sebe stvara, povećavaju se.* (Beck/Beck-Gernsheim, 1990: 12). Ako pojavu individualizacije sagledamo u kontekstu životnog toka, postaje vidljivo da su ranije generacije imale relativno jasne konture unutar kojih su živjeli svojom „normalnom biografijom“ što više nije slučaj. Danas odluke bivaju prvenstveno utemeljene na samorefleksiji pojedinca, što ima za posljedicu pojavu neizvjesnosti i nesigurnosti. Beck (1986: 200) govori o tzv. trostrukoj individualizaciji koja obuhvata tri dimenzije: (1) „oslobađanje od historijski datih socijalnih oblika i veza u smislu tradicionalnih vladajućih i zbrinjavajućih spona“, (2) „gubitak tradicionalne sigurnosti u pogledu na načine djelovanja, vjerovanja i vodeće norme“ i (3) „potragu za novim oblicima socijalne uključenosti“.⁵ Individualizacija uvjeta života dovodi do biografizacije životnog toka (prema Böhnisch, 2008: 38), što istovremeno znači da ispunjen život ovisi o (re)konstrukciji sopstvene životne priče i da se aspektu subjektivnosti pridaje sve veći značaj (Walther, 2000: 55)⁶. Pri tome se ne radi o podrazumljivom prilagođavanju, odnosno odstupa-

⁵ Prema vlastitom prevodu.

⁶ Prema vlastitom prevodu.

nju od unaprijed određenih (tradicionalnih) normi, već mnogo više o potrazi za biografskom sposobnošću djelovanja (prema Böhnisch, 2008: 32). Procesi individualizacije posebno dolaze do izražaja kod tzv. perioda prelaza⁷ koji postaju nepredvidljivi i kompleksniji. Destandardizaciju životnog toka Walther i Stauber (2007) opisuju uz pomoć tzv. jo-jo (yoyo) metafore: jo-jo prelazi oslikavaju sliku jedne individualizirane društvene strukture u kojoj društvena nejednakost u sve manjoj mjeri biva lokalizovana uzduž kolektivnih jedinstvenih – i samim tim identificirajućih i kritizirajućih – šema, ona se sve više pronalazi u životnim tokovima i biografskim odlukama pojedinaca. Ti tzv. jo-jo pokreti prema Stauber (2014) najviše dolaze do izražaja kod prelaza iz mladosti u odraslu dob, a karakteriše ih reverzibilnost, fragmentacija i diversifikacija. Reverzibilnost podrazumijeva da koraci ka osamostaljenju (kao što je npr. samostalno stanovanje) u svako doba mogu biti revidirani ako pojedinac ne uspije da realizira npr. svoja nastojanja da se zaposli. Fragmentacija se odnosi na stvaranje vlastite logike u tzv. međuprelazima, iako se isti biografski uslovljavaju. Prelaz iz mladosti u odraslu dob se ne odvija prema ustaljenim šemama, već međuprelazi koji karakterišu prelaz u odraslu dob (npr. brak, roditeljstvo, zaposlenje itd.) podrazumijevaju postojanost različitih prelaznih struktura i djelovanja pojedinaca, tj. raznovrsnih biografskih konstalacija.

Usporedba sistema prelaza u odraslu dob

S ciljem sistematske komparacije međuzavisnosti institucionalnih strukturalnih okvira i individualnih prelaza u odraslu dob, Evropska mreža EGRIS - European Group for Integrated Social Research u periodu od 1998. do 2004. godine provela je niz projekata (*Misleading Trajectories, Integration through Training, Youth Policy and Participation, Families and Transitions in Europe*), gdje je poseban fokus stavljen na ciljnu skupinu mladih-odraslih. U komparativnoj analizi evropskih zemalja, istraživači su izdvojili četiri režima prelaza u odraslost, koje su nazvali: *univerzalistički, konzervativni /fokusiran na zaposlenje, liberalni i ispodinstitucionalizirani*. Dimenzije poređenja, između ostalog, uključivale su *obrazovne tokove, stručna zanimanja, osiguranje egzistencije u prelazima, poimanje mladosti, interpretaciju fenomena nezaposlenosti mladih, poimanje diskriminacije,*

⁷ Npr., prelaz iz mladosti u odraslu dob.

fokus praktičnih politika koje podržavaju prelaze, režime rada i odnose među spolovima (Walther, 2003: 43).

Univerzalni režim prelaza opisuje, prije svega, situaciju u nordijskim zemljama EU-a (Danska, i Finska kao učesnice UP2YOUTH projekta) a karakteriše ga univerzalan pristup svih punoljetnih lica socijalnom osiguranju. Pod motom „Obrazovanje za sve“ stanovništvu se pruža prilika da ostvari jedan vid novčane naknade za obrazovanje, prvo stručno ili studij. „Obrazovanje za sve” znači dalje, da su stručno i opće obrazovanje fleksibilno integrisani u jedan sistem, koji je strukturiran tako da četiri od pet osoba završava svoje obrazovanje. Bitan segmenat u ovim zemljama zauzima profesionalno savjetovanje, koje je prisutno od školstva do politike tržišta rada. Ono je usmjereno na jačanje intrinzične motivacije za individualno planiranje i uređenje života (Walther i Stauber, 2007: 26). Svako ima pravo na posao, a posebna pozornost posvećena je položaju žena u zaposlenosti.

Liberalni režim zastupljen je, prije svega, u anglosaksonskim zemljama (Engleska i Irska) i primarno je usmjeren na individualna prava i obaveze stanovništva. Od mladih se očekuje rana ekonomska neovisnost. Sa 18 godina oni imaju pravo na minimalnu socijalnu pomoć, ali je ostvarivanje prava povezano s rigidnim preduvjetima. Obrazovni sistem, kao i tržište rada, veoma je fleksibilno, s tim da je zadnje povezano s visokim rizicima koje pojedinac treba da savlada.

Konzervativni režim tj. fokusiran na zaposlenje zastupljen je prvenstveno u kontinentalnim zemljama EU-a (Njemačka, Francuska, Holandija i Austrija). Karakteriše ga selektivan školski sistem na koji se nadovezuje standardiziran sistem stručnog obrazovanja. Neuspjeli prelazi u normalne radne odnose pripisuju se pojedincima. Mjere podrške, koje bi trebale otkloniti ili kompenzirati obrazovne i socijalne deficite, često vode u duge redove čekanja (Walther/ Stauber, 2007).

Ispodinstitucionalizirani režim prisutan je prvenstveno u zemljama južne Evrope (Italija, Portugal i Španija). I pored činjenice da 70 posto mladih studira, ovaj režim i tranzicija mladih u odraslu dob obilježena je nedostatkom stručno-obrazovnih struktura. Tržište rada izrazito je segmentirano u područjima starosne dobi uposlenika, spolova i regija u kojima mladi žive. U ovim zemljama liste čekanja na zaposlenje su duge, što se posebno ogleda u izraženoj stopi nezaposlenosti mladih. S obzirom na to da ne postoji pravo na socijalnu naknadu, upotreba postojećih (porodičnih) resursa i materijalna ovisnost o porodici je karakteristična za ovaj režim.

Model režima prelaza nije prikazan u potpunosti s obzirom na to da postsocijalističke zemlje zbog svojih izraženih društvenih, privrednih i institucionalnih promjena ne mogu biti svrstane pod jedan jedinstven postsocijalistički model (Stauber i saradnici, 2007).

Umjesto zaključka

Režimi prelaza odnose se na različite mehanizme regulacije životnih tokova, pri čemu dimenzije komparacije čine različite društvene konstalacije, kulturalne vrijednosti, institucionalni okviri i politički diskursi. Analiza životnog toka u kontekstu prelaza u odraslu dob pruža uvid u institucionalne i strukturalne činioce s kojima se individue susreću. Zahtjevi koji se pred njih postavljaju različiti su i zbog toga se s pravom može istaći da strategije savladavanja prelaza u mnogome ovise i o tipu režima. Šanse, kao ni mogućnosti djelovanja svakako nisu za sve mlade-odrasle iste.

Literatura

- Beck, U., E. Beck-Gernsheim, (1990) *Das ganz normale Chaos der Liebe*, Frankfurt/M: Suhrkampf.
- Beck, U. (1986) *Risikogesellschaft. Auf dem Weg in eine andere Moderne*. Suhrkamp: Frankfurt/Main.
- Böhnisch, L. (2008) *Sozialpädagogik der Lebensalter. Eine Einführung*. 5., überarbeitete Auflage. Weinheim und München: Juventa Verlag.
- Kohli, M. (1985): Die Institutionalisierung des Lebenslaufs. Historische Befunde und theoretische Argumente. *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie* 37/1: 1-29.
- Dausien, B. (1999) **“Geschlechtsspezifische Sozialisation” – Konstruktivistische Gedanken zu Karriere und Kritik eines Konzepts**. In: Dausien, Bettina/Herrmann, Martina/Oechsle, Mechthild/Schmerl, Christiane/Stein-Hilbers, Marlene (Hrsg.), *Erkenntnisprojekt Geschlecht. Feministische Perspektiven verändern Wissenschaft*. Opladen: Leske + Budrich, 216-249
- Dommermuth, L. (2008) *Wege ins Erwachsenenalter in Europa. Italien, Westdeutschland und Schweden im Vergleich*. 1. Auflage. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften/ GWV Fachverlage GmbH.
- Kohli, M. (1994): Institutionalisierung und Individualisierung der Erwerbsbiographie (1989), in: Beck, U. / Beck-Gernsheim, E. (Hg) (1994): *Risikante Freiheiten*, Frankfurt/Main: Suhrkamp, S. 219-244
- Kohli, M. (1985) Die Institutionalisierung des Lebenslaufs. Historische Befunde und theoretische Argumente. *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie* 37/1: 1-29.

- Meulemann, H. (1999) Stichwort: Lebenslauf, Biographie und Bildung. In: Zeitschrift für Erziehungswissenschaft, 3, Opladen, S. 305-324
- Pohl, Axel/ Walther, Andreas (2006) Benachteiligte Jugendliche in Europa. In: Aus Zeitpolitik und Geschichte 47/2006. S. 26-36
- Sackmann, R. (2007): Lebenslaufanalyse und Biografieforschung. Eine Einführung. 1. Auflage. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Stauber, B. (2014) Backspin, Freeze und Powermoves: Zur Gestaltung biografischer Übergänge im jugendkulturellen Bereich. Wiesbaden: Springer Verlag.
- Stauber, B./Walther, A./Pohl, A. (2011) Jugendliche AkteurInnen. Handlungstheoretische Vergewisserungen. Aus: Pohl, A. Stauber, B, Walther (2011) (Hrsg.): Jugend als Akteurin sozialen Wandels. Veränderte Übergangsverläufe, strukturelle Barrieren und Bewältigungsstrategien. Weinheim: Juventa. S. 21-48
- Stauber, B./ Pohl, A./ Walther A. (2007) Ein neuer Blick auf die Übergänge junger Frauen und Männer. In Stauber, Barbara/ Pohl, Axel/Walther, Andreas (Hrsg.): *Subjektorientierte Übergangsforschung. Rekonstruktion und Unterstützung biografischer Übergänge junger Erwachsener*. Weinheim/ München: Juventa Verlag. S. 7-18
- Walther, A./ Stauber, B. (2007) Übergänge in Lebenslauf und Biographie. Vergesellschaftung und Modernisierung aus subjektorientierter Perspektive. In: Stauber, Barbara/ Pohl, Axel und Walther, Andreas (Hrsg.): *Subjektorientierte Übergangsforschung. Rekonstruktion und Unterstützung biografischer Übergänge junger Erwachsener*. Weinheim/ München: Juventa Verlag. S. 19-40
- Walther, A. (2003) Junge Erwachsene und die Bedeutung von Spielräumen beim Übergang in die Arbeit. In: *Arbeitsgemeinschaft Betriebliche Weiterbildungsforschung e.V. Projekt Qualifikations-Entwicklungs-Management (Hrsg.): Regionale Ermöglichungsstrukturen in Europa. Netzwerke und Kompetenzentwicklung junger Erwachsener*. Berlin: ESM Satz und Grafik GmbH.
- Walther, A. (2000) Spielräume im Übergang in die Arbeit. Junge Erwachsene im Wandel der Arbeitsgesellschaft in Deutschland, Italien und Großbritannien. Weinheim und München: Juventa Verlag.

Elma Begagić

OVERVIEW OF REGIMES OF TRANSITION
TO ADULTHOOD

Abstract

Global changes in social dynamics which have affected countries of the European Union in the last decades of the 20th century, have resulted in the need to study phenomena such as biographies, life flows and regimes of transition. Differentiated social structure, institutional frameworks, cultural values and political activities provide different regulations of the transition to adulthood. In this context, popular literature (Pohl / Walter, 2006) tackles regimes, and this term includes such constellations which form different structures such as education, labour market, and social security system whereby the problem of transition manifests as an individual or structural discrimination. The aim of the paper is to present various regimes of transitions to adulthood, since the comparison gives insight into the structural background of a life course.

Keywords: biography, life course, individualisation, young adults, transition

د. ألمى بغاغيثش

عرض نظم الانتقال في مرحلة إلى البلوغ

الخلاصة

التغيرات الاجتماعية العالمية التي حصلت في الاتحاد الأوروبي تتطلب دراسة الظواهر مثل: السير والتراجع الذاتية، طول العمر، نظم الانتقال الاجتماعية. وتوفر الهياكل الاجتماعية المختلفة والأطر المؤسساتية والقيم الثقافية، والعمل السياسي آليات مختلفة في تنظيم الانتقال إلى سن البلوغ. وفي المصدر العلمي الحديث (Pohl-Walther,2006) ويقال في ذلك السياق عن النظم الانتقالية، ويفهم تحت معنى هذا المصطلح أنها الهياكل الانتقالية ومنها: التعليم وسوق العمل، الضمان الاجتماعي. وتتشكل هذه المشكلة كحرمان فردي أو مركب. هدف هذا العمل هو عرض نظم الانتقال المختلفة في مرحلة إلى البلوغ، ومن خلال مقارنة هذه النظم تقدم لنا خلفية مسار العمر.

الكلمات الأساسية: السير والتراجع الذاتية , مسار العمر، الفردية، الشباب، الانتقال.